

drugom planu se kritikuje jednopartijski nedemokratski karakter socijalizma. Ispada da je bolja autoritarna nacionalna država nego demokratski višenacionalni savez.

Ipak, odnos prema socijalizmu je nešto drugačiji kod naroda nego kod inteligencije (Ilić 2000). Narod teže napušta viđenje socijalizma kao režima opšte socijalne sigurnosti nego inteligencija kojoj je važnija politička i nacionalna situacija. Lako je pojmljivo da svaka kriza povezuje sagledavanje nacionalnog položaja sa ocenom socijalnog položaja, a u toj situaciji krivicu nije teško preusmeriti na propali socijalizam. Zbog skretanja odgovornosti sa savremenih aktera, slika socijalizma lako se iskrivljava i kod stanovništva i kod inteligencije. Balkanski prostor je eksplozivan, šovinizam teže odozgo i eksplodira dole. Permanentno ratno stanje nije krajem 20. veka bilo povoljna klima za realnu ocenu socijalizma. Iskrivljeno prevladavanje prošlosti bilo je duštveno uslovljeno. Nema višeslojnog pogleda na socijalizam koji je Balkanu obezbedio skoro pola stoleća mira. Umesto toga, prevladava svesno ili nesvesno demonizatorsko iskupljivačko prevladavanje prošlosti (prenaglašeno dokazivanje nove vernosti kod bivših komunista). Ovakvo prevladavanje prošlosti nije doprinosilo mirnom rešavanju novih društvenih sukoba. Paušalna demonizacija socijalizma kao neprijatelja nacionalne zajednice razbila je mnoge nadnacionalne obrasce kompromisa. Društvenopolitička situacija 1990-ih normalizovala je različite verzije istoriografskog ekstremizma. Tako s jedne strane nove isključivosti ne vode računa o tome da postoji kontinuitet u mnogim vandržavnim segmentima između jednopartijskog socijalizma pre 1990. i stanja nakon ove prelomne godine. Većina istoričara ne samo što se ne bavi ovim kontinuitetom, nego ga svesno ignoriše prihvatajući ideologiju nultog časa: "konačni raskid sa totalitarizmom", "definitivni slom komunizma", "nova epoha demokratije" i sl. Prelazi ipak nisu tako odsečni kako izgleda u istoriografiji suženoj na politička zbivanja, jer su u ostalim segmentima društva diskontinuiteti izostali, a staro u različitim verzijama opstaje. S druge strane, pak, ima naravno i snažnih diskontinuiteta: između poluvekovnog mira i haotičnog poluratnog stanja, autoritarnog multikulturalizma i etnokrasko-liberalnogi fašističkog etničkog čišćenja, socijalne sigurnosti i ekonomskog propadanja širokih slojeva. Uočavanje diskontinuiteta nije manje složeno od traganja za kontinuitetima.

Istini za volju, od angažovane jugoslovenske misli o društvu tokom ratnih i kriznih 1990-ih godina možda bi bilo preterano očekivati pomenutu hermeneutičku toleranciju. Međutim, to što su vannaučni uticaji sužavali prostor za višeslojnu ocenu socijalizma ne pravda nego samo objašnjava jednostranosti nauke. Umesto temeljitog istraživanja mehanizama funkcionisanja jugoslovenskog socijalizma, čitava socijalistička faza je u temelju proglašena "tragičnom greškom". Pozadina je bila manje li više eksplisitni martirološki obrazac, u čijem središtu je najčešće bila teorija o zaveri po kojoj su Srbi uvek bili pobednici u ratovima, a gubitnici u miru. Uz pomoć manipulativnog nacionalizma lako su se izmešali dobitnici i gubitnici tranzicije u jedinstvenom "patriotskom" bloku. Danas kao braća važe siromašni i bogati sunarodnik, a ne kao ranije siromašni hrvatski i srpski radnik. Dok su u socijalizmu bratstvo i jedinstvo bili socijalne kategorije, danas su aktuelnija biološki shvaćena integrativna jedinstva. Nova epohalna svest nije izmenila samo viziju žrtava i dželata nego i njihovu supstancu. Danas na Balkanu trijumfuje biologija nad društvenom solidarnošću. U građanskom ratu je ovaj zaokret bio najočigledniji (Čolović 1994). U vanrednom stanju odgovornost socijalizma nije isticana toliko u ekonomskim i političkim, koliko u nacionalnim pitanjima: manje je važno što režim nije bio ekonomski efikasan ili što je bio autoritaran, socijalizam je odgovoran ponajpre zaza propast vlastite nacije. Za nacionalnu katastrofu kriv